

הרב אליהו פרידמן

בענין כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד – בעד אחד

לע"נ דודי ר' אביגדור יצחק ב"ר אליהו פרידמן ז"ל

עד אחד הכובש עדותו כתב הנתיבות (ח"מ סי' כח ס"ק א) שאינו עובר אלא מדרבנן. ולמד זאת מן הגמ' ב"ק נו. האומרת על הדין שכובש עדותו חייב בדיני שמים, "במאי עסקינן אילימא בבי תרי, פשיטא, דאורייתא הוא" אם לא יגיד ונשא עונו!?! אלא בחד".

מקשה חכמת שלמה (שם) א"כ צריך להיות שאין דין כיון שהגיד שוב אינו ח"מ בע"א, שהרי גם המקור של דין זה הוא מפסוק זה, ואם פסוק זה מדבר דוקא בשני עדים, יוצא אפוא שאין דין כיון שהגיד שוב אחר"מ בע"א?!

באחרונים מצאנו מחלוקת גדולה בענין ע"א באסורים לענין זה. לשב שמעתתא (ש"ו) ברור שלא שייך דין זה בע"א באסורים ובכל שאר הנאמנויות שמצאנו שהאמינה תורה לעד אחד. כגון: אב שנאמן לומר על בתו שקדשה, נאמנות של יכיר, (וכי"ב עד סוטה, עד עגלה ערופה, עד מיתה באשה) כיון שכל נאמנויות אלו הם מדין נאמנות ולא מדין עדות, ורק בדין עדות ישנו דין של כיון שהגיד שאחר"מ. יתרה מזו בנאמנויות אלו שאינם זקוקות לבי"ד, אפי' יעיד בבי"ד יכול לחזור בו. בכך מסביר הש"ש (ש"ו פ"ח) את מח' רב אסי ורבא (בקדושין סג) לגבי אב שאומר שקדש את בתו אם נאמן גם לסוקלה. רב אסי אומר שנאמן להכל ורבא אומר שהתורה האמינתו לאסרה לא לקטלא. מסביר הש"ש (ש"ו פ"ח ופי"ב) שמחלוקתם היא בגדר הנאמנות של אב של בתו.

לרב אסי זה מתורת עדות, כשני עדים ולכן סוקלים אותה.

לרבא אין זה גדר של עדות, ולכן נאמן רק לאסרה.

כך גם הסביר השמעתא את מח' חכמי פרובינציא, בענין אב שהוציא קול על בתו, שקדשה בעודה קטנה ונשאת לאחר וחזר בו האב באמתלא. אלו שאמרו שיכול לחזור בו סוברים כרבא, לעומת החולקים שפוסקים כרב אסי.

היינו, דין כיון שהגיד שאחר"מ אינו שייך בדבר שאינו עדות. (ועי"ש פרק יב

1. עיי"ש שגם שואל מסברה. החכמת שלמה מניח שהסברה של כיון שהגיד שוב אחר"מ תלויה ברצינות העד לעדותו. שאם יש אסור כבישת עדות הוא רציני ואומר אמת. אך אם אין דין זה. הוא אינו מתיחס ברצינות וממילא יוכל לחזור ולהגיד?! אך על כך ניתן להשיב שכיון שמדרבנן יש אסור כבישת עדות. אז התיחסותו היא רצינית לעדות. ממילא יש דין כיון שהגיד שאחר"מ מה"ת כי חכמים שינו את המציאות. את יחסו של העד לעדותו. והתורה אמרה שכשעד מעיד ברצינות יש דין כיון שהגיד שאחר"מ.

שמביא תשובת מוהר"ן לב, שלגבי אב על בתו, יש משמעות לעדותו בפני ב"ד, לענין שלא יוכל לחזור בו, אף לשיטת רבא – כיוון שכתוב שם "ואמר אבי הנערה אל הזקנים" מה שלא מצאנו בעדות איסורים רגילה).

אולם נתקשה השמעתא (שם פרק י'), בדעת הרמב"ם (הל' סהנד' פט"ז) האומר שהאסור עצמו בע"א יוחזק ולוקין על פיו. שהרי אם כפי שיטת השמע' שע"א באסורים יכול לחזור בו, הרי שזו התראת ספק, וכיצד לוקין? וכפי שהסביר בשו"ת חוט השני את שי' הרמב"ן והרשב"א שבהחזקה נדה בשכונתיה (ל' יום) שהבא עליה לוקה, חייב להיות שאינה יכולה לחזור באמתלא. הסביר חוט השני, שאחרת הר"ל התראת ספק. על כן הסביר השמעתא – שכונת הרמב"ם שאם על פי עדותו של העד האחד היתה אח"כ גם חזקה (ל' יום), או ישנה אפשרות לחזקה ע"י מעשה), אז לוקה העובר על האיסור – כמו הגדר של סוקלין על החזקות. (צריך להבין לפי זה שחזקה זו הנהגה, לא ברור. וכיון שהתנהגנו בצורה מסוימת ע"פ עדות הע"א, לא תועיל חזרתו, כי התורה כבר החילה הנהגה מסוימת על דבר זה. החלנו על דבר זה הנהגה של אסור חלב ולוקין מצד קביעה זו. אף אם באופן אמיתי אין זה חלב).

השמעתא מסביר בכך את הלשון בע"א יוחזק. כמו ברמב"ם הל' נזירות (פרק ט') שאם ע"א אומר בפני נזרת וחילל את נזירותו חייב מלקות. היינו: רואים שיש ע"א, ושגם נהג כך. וטוען שהלכה זו היא המקור ברמב"ם לכל שאר ההלכות מן הסוג הזה – שלוקין ע"פ ע"א. הרמב"ם נתכון שמהלכה זו יובן שכן הדין בכל מקום ולכן במקומות אחרים סתם. (כגון: פרק ג' מהלכות שגגות).

רעיון זה די קשה לאמרו משתי סיבות.

- א. זוהי הלכה מספיק חשובה שראוי שהרמב"ם יאמרה במפורש.
- ב. קשה לומר שכל המקומות שסתם הרמב"ם, הסתמך על אותו מקור בודד בהל' נזירות.

השערי יושר

שערי יושר (שער ו' פ"ז פ"ח פ"ט וכן במכתב להגרי" אונטרמן צ"ל המופיע בקובץ זכרון ליהודה עמ' שצו) חולק על השמעתא מכל וכל. טענתו היא שגם ע"א באסורין הוי גדר של עדות. ולמאי נ"מ עדות מנאמנות? עד כמה שהבנתי זה מתבטא בנקודות הבאות:

1. עדות צריכה קבלת ב"ד במקרה של אסורים – הקבלה היא בפני פרום דומה לב"ד. אם זו עדות ברמה הנמוכה ביותר, כגון: "טבל זה הופרש" – מספיק כל אדם לקבלת עדות זו. אם זו סירכא בריאה – צריך רב.
2. עדות לפי שערי' – זה כח מיוחד שנתנה תורה, שע"י עדים ניתן כח לבית הדין לפסוק את הדין. דהיינו ב"ד צריך עדים לשתי פונקציות:
 - א. 1. ברור אמת ושקר.
 2. כח לחתוך הדין.

בכך מסביר שער"י (ש"ו פ"ט ד"ה "ונראה לענ"ד בבאור" וכו') את הרשב"א האומר שיחיד שראה מעשה אינו יכול לפסוק בו מדין לא תהא שמיעה גדולה מראה, כיון שהוא צריך לקבל עדים בשביל הכח לכפות את הדין. אמנם השער"י עושה הבחנה בין עדות ממונות לעדות אסורים. שעדות ממונות היא הכח הנ"ל הניתן לבית הדין, ועדות אסורים מהווה רק ברור של אמת ושקר (בכך הוא מטביר מדוע עדות מיוחדת בממונות מועילה ובאסורים איננה מועילה, בממון כל עד מחדש כח לחצי דבר בב"ד, וב"ד מצרפם לדבר שלם, משא"כ באסורים. שם פ"ז).

לפ"ז מסביר השער"י שבעדות אשה שהקילו רבנן בע"א – שם זה רק גדר של עדות לברור אמת ושקר אך אם יבואו שני עדים לבי"ד, יפעל הדין דאוריתא, ובית הדין לא יפעל מכח המציאות של אמת ושקר, אלא מהכח שקבל מן העדים. (כאילו הפסק במקרה של עדים אינו מכח המציאות אלא מכח העדות. באסורים, נלענ"ד שהשער"י לא יאמר כך, אפי' אם יבואו שני עדים לבית הדין כי מעולם לא היה לאסורים עדות שהיא מעבר לברור אמת ושקר. בכל נאמנות – כאשר אין צורך בשני עדים, זהו רק כח של ברור אמת ושקר אף שזה גדר של עדות. אך בעדות אשה – שמה"ת יש מקור לשניים – כשיעידו בבי"ד שניים – יתנו לבי"ד אותו כח שנותנים שני עדים וע"ש עוד בארוכה).

אולם הנ"מ בין עדות לנאמנות באסורים להגדרה זו תתבטא בשתי נקודות:

1. כמדומני שזה באור הנ"מ 1 (שעדות צריכה קבלה) – מי מחיל את האסור. אם זו נאמנות – מחיל האסור הוא הנאמן.
2. אך אם זו עדות – מחיל האסור הוא המקבל. הרב במקרה הסבוך של אסורים. בדין כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד עדות של ע"א בפני בי"ד – תהיה כעדות ולא יוכל לחזור בו. כמו ששני עדים אינם יכולים לחזור בהם מעדות שנגבתה בפני בי"ד. (כך מבואר בשער"י ש"ו פ"ח).

לשער"י ע"א שמחזיק אסור – זה בלא חזקה. ולקושיה – שיכול לחזור בו (מחוץ לבי"ד משמע שיכול לחזור בו באמתלה), וא"כ כיצד לוקין על פי ע"א? התשובה ישנם פשוט רמות שונות של אמתלות. גם בשני עדים, יש אמתלה ברמה גבוהה שיכול עד לחזור בה – כי אנו אומרים שדבר כזה יתכן שיקרה בפני בי"ד, רק מחוץ לבי"ד הקריטריונים קלים יותר. אך העקרון לא שונה. ומביא שם עוד תרוץ – שאנו לא חוששים שיחזור בו באמתלה ולכן לוקה.

נראה להסביר שיסוד מחלוקתם הוא בהאם גדר הדין של כיון שהגיד שאחר"מ הוא דין בעד או דין בבי"ד.

היינו האם התורה נתנה כח לעד להגיד רק הגדה אחת, ולא יותר מזה. או שמא זהו דין בבית הדין שבית הדין אינו יכול להתקים במצב שהיום שומע דבר אחד ולמחר ישמע הפכו. בי"ד ע"מ לפסוק צריך דברים מוחלטים. (ביסוד זו אותה סברה, גם אם זהו דין בעד הרעיון הוא בסופו של דבר כדי שלבית הדין תהיה פסיקה על"פ דברים מוחלטים. אך החלוקה היא בגדר ממי נובע דין זה? אמנם ניתן לומר בסברה

– שזה דין בעד – מצד זה שהעד ידע את מחויבותו להגיד דברי אמת כיון שאינו יכול לחזור בו).

(יש בזה שתי נפקא מינות נוספות:

1. מח' רשב"ם ורבנו יונה בב"ב מ"ט: – עדים האומרים מודעה היו דברינו (על שטר) – אינם נאמנים מצד כיון שהגיד שאח"מ. אולם בשטר מודעה נאמנים. לרשב"ם דוקא אם השטר מודעה קדם לשטר השני. לרבנו יונה אין משנה סדר כתיבת השטרות. מחלוקתם נעוצה בחקירה הנ"ל. לרשב"ם זהו דין בעד, וכיון שכך – כשהעד בשטר ונעשה כמי שנחקרה שוב אינו יכול לחזור בו.

לעומת זאת לרבנו יונה – זהו דין בבית הדין. בית דין אינו נזקק לעדות של חוזר ומגיד כשמגיעים לפניו שני שטרות שכאלו. אין לו חסרון של חוזר ומגיד. ויעי' בהערות המהדיר שם שמביא ברכת שמואל שלרבנו יונה יש את 2 הדינים. (1) בקבלת עדות (2) בבית הדין, יע"ש.

ולשונו של רבנו יונה "... ועוד ע"כ לא אמרה תורה אלא שאין ב"ד נזקקין לקבל עדותן לסתירת מה שהעידו...".

2. נראה לי (אך אין זה מחייב) שהמח' בין הבית יעקב למהר"מ שיף בכתו' יח: במה היה קורה אילו לא היה דין כיון שהגיד שאח"מ, גם תלויה בחקירה זו. לבית יעקב – היה לנו מצב של תרי ותרי. היינו מקבלים דבריהם הראשונים והאחרונים.

למהר"ם שיף – היינו מקבלים רק את דבריהם האחרונים. לבית יעקב – זה דין בקבלת עדות – ובא לפתור את הבעיה שאנו שומעים דברים סותרים מן העד. אך אם זה היה דין בבי"ד, לבי"ד פחות מפריע סתירה כזו. (כי אחר שנפסק הדין כשבאים תרי אחרים, הדין כבר קיים, אמנם בגדרים מסוימים).

למהר"ם שיף – זה דין בבית הדין. ובי"ד לא יכול להתקים במצב שהיום פוסק על פי עדות אחת, ולמחר יסתבר שהכל טעות).

נחזור לדברי השמעתא והשער"י. גם השמעתא יודה כפי שנראה להלן – שיש בכל זאת גדר של בי"ד בדין כיון שהגיד שאח"מ שהרי אף בעדות אסורים, אם תפסק הלכה לפי זה, יודה השמעתא שיותר אין אפשרות לחזור. השמעתא מסתפק (באשה שהותרה לינשא ע"פ ע"א האם צריך שתנשא כדי שהעד לא יוכל לחזור בו או מספיק שבי"ד פסק את התירה. (ואפילו עפ"י עד מפי עד מחוץ לבי"ד. [ש"ו פי"ד]).

יסוד מחלוקתם של השמעתא והשער"י נובע מהבנת הר"ן בתשובות, המביא תוספתא סנהדרין פ"ו תוס' ו'.

לשון התוספתא:

– (אין) העדים יכולין לחזור בהן עד שתחקר עדותן לבי"ד, נחקרה עדותן לבי"ד אין יכולין לחזור בהן.

וזהו כללו של דבר: עדות שהעידו לטמא ולטהר, לרחק ולקרב, לאסור

ולהתיר, לפטור ולחייב (לזכות ולחייב), עד שלא נחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו – הרי אלו נאמנים.

משנחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו – אין נאמנין".

מסכם הר"ן בתשו' מ"ז:

הרי שכללו כאן כל מיני עדויות אפי' אותן שאינם צריכים שיהיו נעשים בפני ב"ד, שהרי שנינו בין לאסור בין להתיר, ואפ"ה אמרינן שאע"פ שהעידו בב"ד כל שלא נחקרה עדותן עדיין יכולין לומר מבודין אנו – לפי שאין העדים מעידים עד שעת עדותן בב"ד".

לפיכך גם במקרה שבו הר"ן נשאל (עד שהעיד מחוץ לב"ד על המצאותו בחיים של היבם, ולאחר מכן העיד בב"ד מפי עד שהיבם מת) – שאף שעדות זו אינה זקוקה לב"ד, אף בעדות בב"ד, כל שלא נגמרה החקירה יכולים לחזור בהם בב"ד. לפי שאין אדם מדקדק בדבריו חוץ לב"ד, ואף במכחיש דבריו הראשונים. ויתרה מזו במקרה שלפנינו ישנה אמתלה: אנשים לא בקיאים בכך שעד מפי עד כשר לעדות אשה.

ומצאנו דוגמאות שאף בעדות יש אמתלה, כגון:

1. בפרק גט פשוט דף קסח. – אע"ג דאמרו רבנן כיון שהגיד שאחור"מ, צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק – ולכן אם אמר על פלונית שחתם על שוברא יכול לחזור בו – שלא זיהה אותה נכון.

2. בירושלמי – שטר מוקדם שפסול – אנו יודעים שמוקדם ע"י עדים החתומים בו, יהיה כיון שהגיד שאחור"מ? אלא שיכולים לומר על זה חתמנו ועל זה חתמנו.

והרז"ה הלוי פ"ק דר"ה כל טעות שהעדים מצוים לטעות בה נאמנים הם בעצמם ואין בזה משום חר"מ.

שערי יושר מבין: שדין ע"א כשני עדים היינו כמו ששני עדים בפני ב"ד לא יכולים לחזור כך ע"א בפני ב"ד לא יכול לחזור. וכשיכולים לחזור שני עדים במצב זה גם ע"א יכול. ומחוץ לב"ד שניהם יכולים לחזור, (ולכאורה אף בלא אמתלה). (וכן מסיק הרב יוסף תומארקין שתשובתו מצוטטת בשו"ת אור לי, שדי חמד כרך י', סי' קכ"ט אות ט"ז).

אך הש"ש הבין – שאם מצאנו שעד אשה חוזר בו בב"ד – סימן שע"א אין בו דין כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. והרי מצאנו בתוספתא שבב"ד אין חוזר בו? זאת פותר הש"ש ע"פ הר"ן לד' שמסביר שחקירה שנאמרה בתוספתא לאו דוקא אלא עיקר הנקודה זה גמר הדין. רק שהתוספתא נקטה לשון זו בגלל דין ממונות שהובא שם ויעו' תש' הר"ן).

לכן מסביר הש"ש כנ"ל שרק בהותרה אשה לינשא ע"פ עד אשה ונשאה שם אין יכול לחזור בו. (וכנ"ל ספקו של הש"ש מה יהיה בנפסק הדין ועוד לא בוצע).

אכן לענ"ד נראה שהפשט בלשון הר"ן כשער"י ואולם הסברנו שדין שאחור"מ לשער"י זהו דין בב"ד אף שבלשון הר"ן ראינו "לפי שאין אדם מדקדק בדבריו חוץ לב"ד, שלכאורה משמעותו שזהו דין בעד. אך אין זה סותר כי אף שעיקר הדין הוא בב"ד אחר שנקבעה הלכה זו, ודאי שרצינותו של העד נובעת מכך שאינו יכול לחזור ולהגיד. רוצה לומר שזהו דין בב"ד ולא בעד, כי עד באסורים, שעדותו קבילה מחוץ לבית דין – האם נאמר שאינו מספיק רציני משום שמעיד בחוץ? אלא שזהו דין בב"ד – וממילא עד של ב"ד הוא רציני. מחוצה לו – אינו כה רציני.

וכבר בארנו, שהסברה היא אותה סברה אם נאמר שזהו דין בעד או בב"ד. השאלה היא רק מה גדר הדין. האם גדר הדין שהדבר נובע מהעד או מבית הדין. נוסף לכך, אין סתירה לומר את שניהם.

(דרך אגב, אם הזכרנו את השער"י שע"י כח העדים יקום דבר חדש, ליתן כח בב"ד לכוף את הנידון לקיים את דין התורה, ובלי עדים אין בח ביד הדינים לכוף, (בשער ו' פ"ו וכן בפ"ט מדובר על הכח לחתוך את הדין), ולכן לרשב"א מומחה שראה מעשה לא יכול לדון אף שלא תהא שמיעה גדולה מראיה, יש להזכיר את **התשב"ץ** (ח"א ענין עו) שמסביר שהצורך בשני עדים הוא אינו גזרת מלך, אלא שיש חשש רחוק בע"א שהוא משקר לחשש רחוק זה אין אנו חוששין באסורין, אך בממונות משום חשש זה הזקקנו עד נוסף. ובכך נופל החשש שהרי אין לחשוד זרע ברוכי ד' שיהיו חצופין כ"כ שלא יתבישו זה מזה כיון שהם מוחזקים בכשרות. ועי"ש בארוכה תשובתו שלכן רוצה לסמוך על ע"א להוציא ממון במקום שברור לו שהעד דיבר אמת. ועוד שם שרוצה לצרף ע"א עם גוי לא כשני עדים אלא כשני רוחות. יעו"ש. ולפ"ז אין שני עדים מהוים כח מיוחד אלא סתם צורת בירור יותר טובה של המציאות. אמנם יעו"ש בהמשך שגם לתשב"ץ בכ"ז יש כנראה משמעות נוספת למציאות של עדים).

ע"א בממון

נחזור לשאלתנו לע"א בממון. לשם כך נחזור למקורות עצמם ונבדוק מהיכן דין כיוון שהגיד שאחור"מ בתורה?

בכתובות יח – רש"י לומד זאת מ"אם לא יגיד" – חדא הגדה כתיבא.

(וכן רש"י סנה' מד: "אהגדה קמיתא קפיד קרא").

הריטב"א שם מביא תוס' – ואם לא יגיד ונשא עונו – על משקל אשר לא בנה שוב לא יבנה, לומדים כיוון שהגיד שאחור"מ. (על כך מעיר שם הריטב"א שלפ"ז היה צ"ל הביטוי כיון שלא יגיד שוב לא יגיד. אכן עי' בשאלתות לפר' ויק' שבאמת כך למדו). ומביא הריטב"א עוד לימוד – שאם יש אפשרות לחזור ולהגיד לעולם לא נמצא קרבן שבועה. הריטב"א עצמו לא מקבל לימוד זה – כי קרבן שבועה זה במי שלא הגיד, שראוי לחייבו ק"ש אפי' יגיד, ואנו מחפשין לימוד למי שכן הגיד ששוב אחור"מ.

ולכן לומד מפסוק אחר – "על פי שנים עדים יקום דבר" – ואיך יקום דבר על פי העדות אם ניתן לחזור!?

(יש לציין שנראה בפשטות שהמחלוקת בין רש"י ותוס' ואולי אף הלמוד השלישי

מ"אם לא יגיד" שתלה זאת בקרבן שבועה לריטב"א, הוא בחקירה הידועה שלנו. למי שלומד זאת מ"אם לא יגיד" – זה דין בעד – התורה נתנה לו כח הגדה אחד.

לריטב"א – זהו דין בבית הדין. דין ב"יקום דבר" – ואם יש אפשרות לחזור, אין אפשרות לבית דין להקים דבר).

הרב יוסף תומרקין (תשובתו מצוטטת בשו"ת אור לי סי' קכט ס"ק יג) – רוצה לתלות במחלוקת רש"י והריטב"א מחלוקת גם לגבי ע"א בממון.

לריטב"א גם בע"א בממון שמחייב שבועה יש דין כיון שהגיד שאחור"מ, שהרי קם דבר ע"י עד זה. "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת וכו' אבל קם הוא לשבועה" – היינו אם זו עדות שצריך לקום דבר על פיה – ממילא יש דין כיון שהגיד.

לעומת זאת, לרש"י ולתוס' שלמדים זאת מן הפסוק "אם לא יגיד" הלא פסוק זה מדבר בשני עדים, (וכמו רש"י אומר בפירושו לב"ק נו. – ועל"ש פי' נוסף ברש"י – שמדובר בפסוק במקום שמחייבו ממון. ממילא ע"א לא כלול בפסוק זה ואינו בדין כיון שהגיד שאחור"מ. [ע"א באסורים כן כלול בפסוק זה כי נאמנותו כשניים]).

בכך רצה לתלות מח' בין הרמב"ם והטור סי' כט לשו"ע סי' כט.

שהטור כתב – אחר שנחקרה עדותן בב"ד א"י העד לחזור בו – לשון רבים לומר שבע"א אין דין זה.

לעומת זאת שו"ע (כט, א) פתח בלשון יחיד. וכן רמב"ן הל' עדות (פ"ג ה"ה): "כל עד שנחקרה עדותו בב"ד בן בד"מ בין בד"נ אינו יכול לחזור בר'.

אולי יש לומר שיתכן שהרמב"ם והשו"ע נקטו לשון התורה שבכ"מ עד פירושו שניים).

אמנם נלענ"ד – שאף לרש"י יש לומר שבע"א בממון יהיה בו דין כיוון שהגיד שאחור"מ כמו שאכן נראה מהשו"ע והרמב"ם הנ"ל, וכמו שנראה בסמ"ע ובש"ך סוף סי' מו יעו"ש.

בסנה' ל. מובאת מח' ת"ק ור' נתן גבי הצטרפות עדים בהגדה כאשר אינם מעידים יחדיו. לת"ק אינם מצטרפים. לר' נתן מצטרפים.

מסבירה הגמ' את מחלוקתם בסברה.

ת"ק – ע"א בא לשבועה ולא לממון וממילא אינו יכול להצטרף עם השני.

ר' נתן – כמו שכשבאים יחד אינם מעידים ממש בבת אחת, אלא מצרפים אותם, כך גם כאן.

(עי' טו"א המצוין בגליון הש"ס שם, שמסביר סברת ת"ק אם מצד שהו"ל

עשאל"ל - שיאמרו באנו להשביעו או מצד שכיון שכחו לשבועה שוב אינו יכול לחייב ממון. יעו"ש).

נראה להסביר שיסוד מח' ת"ק ור' נתן היא בשאלה האם עד שמחייב ממון פירוש הדבר שאין לו כלל כח לממון - וכל כחו לשבועה.

או שמא נאמנותו לממון היא כשני עדים רק שהתורה קבעה שבע"ד יהיה נאמן כנגדו בשבועה.

ת"ק סבר כצד הראשון. ר' נתן סבר כצד השני.

לפי"ז י"ל אליבא דרש"י - שע"א בממון - באמת לפי ת"ק חוזר ומגיד, אך לר' נתן שכחו בעצם כשני עדים לממון - הרי שהוא כבר כלול בפסוק של "אם לא יגיד". ממילא הוי כדיון של כיון שהגיד שאחל"מ. וכיון שההלכה כר' נתן לכן נפסק שאף בע"א אחל"מ.

אמנם צריך להבין - אם סברתו של ר' נתן היא כנ"ל, מדוע הגמ' לא אמרה זאת בלשון זו? (יעוין לעיל).

ומצאתי שחידושי הר"מ אכן מסביר כך את מח' ת"ק ור"נ. (בחדו' לחו"מ סי' כט ס"ק ד' ועי' גם ס"ק ו'). הוא אינו מרחיב כל כך את החקירה אך אומר שיסוד המח' הוא עם ע"א זה לממון או לשבועה. ומסביר שם את לשון הגמ' בהסברת ר' נתן שזו גופא ההוכחה של ר' נתן שע"א הוי לממון. על יסוד התוס' שבועות לב - שבשני עדים מצורפים הראשון יכול לחזור בו אחר תכ"ד של השני - שמבין הר"מ, שזה שייך לומר רק אם העד הראשון הוא לממון, ממילא מצטרפים לעדות אחת - שתוכן עדותם אחד. אך אם העד הראשון בא לשבועה, כיצד זה שיכול לחזור תכ"ד של השני?! הרי אפילו שמעידים שניהם תכ"ד, עדותו של הראשון היא רק לשבועה וכיצד מצטרפים?

דהיינו ר' נתן מוכיח מכך ששני עדי ממון מצטרפים - פירוש הדבר ששניהם באים לממון. נראה שבכך יש לבאר גם את המשנה שם בסנהד' כט. כיצד בודקין את העדים. "מכניסין אותו לחדר ומאימין עליהם ומוציאין את כל האדם לחוץ ומשירין את הגדול שבהן ואומרים לו אמרו היאך אתה יודע שזה חייב לו וכו' ואח"כ מכניסין את השני וכו' אם מצאו דבריהם מכוונים נושאים ונותנים בדבר וכו' גמרו את הדבר היו מכניסין אותו, הגדול שבדינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב".

הגמ' מבינה בה"א שה"מכניסין" השלישי הוא אליבא דת"ק - ומטרתו, כיון שהעידו כל אחד בנפרד - לצרף אותם עכשיו יחד.

וקשה - א. כיצד זה שנשאו ונתנו קודם שהעידו בצירוף?

ב. עוד יותר קשה, לכאורה עדיין יכולים לחזור בהם?! ובאמת צריך לברר האם יכולים לחזור בהם, או שמא כיון שכל אחד נחקר לבדו ברצינות שוב אינו יכול לחזור בו?

בסנהד' קטנה ישב שאכן העדות הנפרדת איננה בתורת עדות. והמ'מ שלאחריו הוא רק דיון אם לתת לעדים להעיד (שמא למשל נכשילם ב"לא תענה") ואח"כ מעידים. ורק בפעם השניה קיים דין של כיון שהגיד שאח'מ.

אך זה לכאורה הרי נראה לנו מוזר! (שאף שהעיד ברצינות יכול עדיין לחזור בו, ובכלל כל ההסבר הזה שאינו מבואר בשום מקום) אך לפי מה שאמרנו, הכל אתי שפיר. שזה באור המשנה אליבא דת"ק, ולפיו באמת ע"א יכול לחזור בו. אך למסקנה – שהלכה כר' נתן באמת לא כך מדובר במשנה. "מכניסים" השלישי מתיחס לבעלי הדין. והעדות היא העדות הנפרדת של כל אחד. ואכן עי' סמ"ע סי' כח ס"ק לז שרצה להוכיח מהמשנה שהעדות נעשית עוד קודם החקירה, שהרי כתוב במשנה שהדיינים שואלים היאך אתה יודע שזה חייב לו? סימן שהעיד קודם. ועי"ש שאומר שזה אינו – כי מהסיפא – "מכניסים" מוכח לא כך. אמנם עי' בחדושי הר"מ לחו"מ סי' כט ס"ק ג' שאומר שחזרתו היא רק מכך שלא מוציאים את בעלי הדין בשעת החקירה. אך לא מכך שהיתה עדות קודם החקירות. (יער'ש).

ופירושו זה של הר"מ בסמ"ע הוא אכן טוב – אחר שנפרש המשנה כר' נתן. עי"ש עוד (בחי' הר"ם) שחדש שהחקירות שמדובר שם – אינם שבע החקירות שלנו, אלא חקירות של מנין העד יודע עדותו? שזו חקירה שקיימת, אף כשבטלו דיני דר"ח בממונות ע"מ לברר שזה לא על סמך עד מפי עד וכי"ב. עי"ש עוד בהרחבה.

ונראה לי שלפי פירוש זה בחקירות ניתן לענות על קושית הר"ן על התוספתא שהבאנו בתש' הר"ן מז', שהחקירות מתיחסות באסור והיתר וטומאה וטהרה – למנין העד יודע לאסור, להתיר, לטמא ולטהר. (ולפי"ז אתי שפיר הר"ן. ולא כחסדי דוד שם – שהעמיד הכל בעדות אשה. וכנראה שלא ראה הר"ן. וכך העיר עליו ה"אור ל"י).

(ועי' עוד בתש' אור לי הנ"ל אות יד שמביא בשם תש' הבי" ס' ד' – שאף בגוי מסיל'ת שייך דין של כיון שהגיד שאח'מ. והרי גוי מסל"ת ודאי שאינו בתורת עדות? – ויש לעיין במקור, אמנם נראה לי שצ"ל לב"י שדין זה הוא דין בב"ד, ואם נפסקה הלכה, אף לפי נאמנות של גוי – שוב אין ניתן לבא ולהחזיר אותנו. אך צ"ב.

כמ"כ עי"ש שדן בנאמנות בעל דבר לחזרה).

לסיכום:

ע"א באסורין – לש"ש – מתורת נאמנות ואין בו דין כיון שהגיד שאח'מ. – שדין זה הוא דין בעד.

לשער"י – מתורת עדות. ויש בו דין כיון שהגיד שאח'מ. ובפשטות משמע שדין זה שייך רק במעיד בב"ד. – שדין זה הוא דין בב"ד.

(וכן משמע בתוספתא, וכן בתש' הר"ן).

ע"א בממון – תלינו זאת במח' ר' נתן וחכמים. והלכה כר' נתן שהוי לממון – וממילא יש בו דין של כיוון שהגיד שאח'מ.

ואף לאלו שלומדים דין זה מ"אם לא יגיד" - אבע"א הוא לממון - פי' הדבר שהוא נאמן מעיקרא כשניים לממון - וכלול בפסוק.

(וכ"ש לריטב"א שלומדים דין זה מ"יקום דבר" - הרי קם דבר על פיו.)

[יעוי' עוד רעק"א לב"ק מ"ו. תוס' ד"ה דאפי' ניזק. בחקירת מהותו של ע"א. וכן באפיקי ים ח"א סי' כ"ג שמקשה בשם הגדול ממינסק (הרב ירוחם יהודא ליב פרלמן זצ"ל, בעה"מ אור גדול), על שיטת ת"ק הנ"ל, שלכאורה כשמצרפים את העדים להעיד יחדיו, אחר שהעידו כ"א בנפרד, ה"ל עדות שאי אפשר להזימה?! מפני שכשיוזמו יוברר למפרע שהיו שקרנים עוד כשהעידו בנפרד, וא"כ כשהעידו לאחר מכן זו עדות של פסולים ולא שייך בהם דין הזמה!?! עיי"ש עוד בענין מחלוקות הראשונים, גבי לא תענה אם שייך בעד אחד. וכן ראה שם בשם הרא"ש שלא אמרין כששאחר"מ בעדות שא"א להזימה. ועי' בספר אור גדול (עמ' קפ"ד) בענין עדות שאי אפשר להזימה בע"א. ועי' קצוה"ח סוף סי' ל"ח ומנ"ח מצוה ל"ז].